

SUDIONIŠTVO PO NOVOM KAZNENOM ZAKONU I SUDSKOJ PRAKSI

Uvod

Kazneni zakon, kada govori o počiniteljima kaznenih djela, redovito misli na jednog, pojedinačnog počinitelj, što je osoba koja vlastitim činjenjem ili nečinjenjem ili posredstvom druge osobe počini kazneno djelo, no, kazneno djelo može ostvariti i više osoba, tada govorimo o sudioništvu u ostvarenju kaznenog djela.

Sudioništvo je sudjelovanje više osoba u počinjenju kaznenog djela, koji se pojavljuju kao supočinitelji, poticatelji i pomagatelji. Kazneni zakon nije predvidio poseban, zajednički naziv za poticatelje i pomagatelje, starija pravna teorija upotrebljava naziv dionici, koji termin će, kao prikladan, u nastavku biti korišten.

Dioništvo je oblik zajedničkog počinjenja kaznenog djela, kao što je i supočiniteljstvo, ali uloga dionika ima drugu, bitno različitu kvalitetu u ostvarenju djela u odnosu na supočinitelje. Dionik je sudionik u počinjenju kaznenog djela koje kao njegov počinitelj ostvaruje druga osoba. Oblici dioništva su poticanje i pomaganje, a poticatelji i pomagatelji su sudionici koji ne ostvaruju samu radnju počinjenja djela, ne upravljaju procesom izvršenja, nemaju vlast nad djelom.

Starija pravna teorija o sudioništvu

Pojmom i određenjem sudioništva u počinjenju kaznenog djela bavila se i starija pravna teorija i sudska praksa, a ovdje će biti govora o tome, kako su pisali i tumačili zajedničko ostvarenje kaznenog djela od strane više osoba J. Šilović¹ i S.Frank².

Prema Šiloviću zločinačko dioništvo je skrivljeno sudjelovanje kod uspjeha zločina. Premda je dioništvo moguće kod dolozno i kao kulpozno, ono se razvilo isključivo kao dolozno dioništvo, što je prihvaćalo i zakonodavstvo onoga doba.

Kao oblike zločinačkog dioništva Šilović navodi osobe koje se nalaze oko počinitelja, koji je to u tehničkom smislu riječi, a to bi bili supočinitelji, pomagači i začetnici.

Počinitelj je onaj koji radi s namjerom, koji je odlučio počiniti zločin čiji uspjeh je prema predstavi počinitelja zagaraniran bez tuđe pomoći. Kod ubojstva to je onaj tko je stavio ruku na drugoga u namjeri da ga ubije, kod silovanja to je počinitelj koji je odlučio upotrijebiti žensku glavu na prileg izvan ženidbe, a ako je počinitelj upotrijebio drugu osobu koja je neubrojiva ili osobu koja se nalazi u zabludi, kao sredstvo za ostvarenje zločina, tu je on ostvario zločina po drugome i to kao počinitelj

¹ J. Šilović, Kazneno pravo, Zagreb 1905.,152-167

² . S. Frank, Teorija kaznenog prava,Zagreb1955,178.201.

Kao što je i danas i Šilović je pisao da je teško postaviti granice između supočiniteljstva i pripomoći, a ni subjektivne ni objektivne teorije nisu u tome od velike pomoći. Prema Šiloviću, ne može se kazati da počinitelj ima vlastitu namjeru za kojom se pomagatelj povodi, ne može se reći da pomagatelj radi u tuđem interesu i on ide s vlastitom namjerom. Počinitelj sam namjerava izvesti djelo, a pomagatelj odluku prepušta počinitelju, on želi samo to da ostvari određene pretpostavke za uspjeh djela. Kao pomagatelj i poticatelj djeluje na tuđoj zločinačkoj odluci i po tome se razlikuju od počinitelja, odnosno supočinitelja. Uzročnost kod poticatelja sastoji se u učešću kod donošenja odluke počinitelja da ostvari djelo.

Kada govori o zajedničkom učinjenju djela Frank navodi da zakon nema posebnih odredbi o saučinjenju, a po njemu "Zajedničko činjenje je sporazumno, skrivljeno sudjelovanje više osoba pri izvršenju jednoga kažnjivog djela tako, da svaka od tih osoba poduzme radnju kažnjivog djela ili ma koju drugu u okviru i u vrijeme izvršenja djela". Zajednička odluka ne mora biti unaprijed postignuta, moguće je da supočinitelj pristupi tuđoj odluci u vrijeme počinjena djela, ali svaki od supočinitelja mora na određeni način sudjelovati u izvršenju djela.

Za određivanje uloge pojedinih supočinitelja Frank se koristi – teorijom podjele uloga – pa tako navodi da svaki supočinitelj ne mora sudjelovati upravo pri samoj radnji izvršenja djela, dovoljno je da sudjeluje pri početku izvršenja ili pri kojoj drugoj radnji u okviru i u vrijeme izvršenja djela, što je vrlo široko postavljeno, pa on smatra da je supočinitelj i onaj koji samo psihički sudjeluje.

Dali je čuvanje straže na mjestu počinjenja djela supočiniteljstvo ili pomaganje, Frank navodi da to ovisi od okolnosti, pa ako se radi o dogovornoj ulozi u zajedničkom izvršenju djela, ako čuvar obavlja svoju radnju da bi drugi počinitelj za njega mogao uspješno ostvariti kazneno djelo biti će kažnjen kao počinitelj.

Sporazum o počinjenju djela između više supočinitelja može biti postignut prije počinjenja djela (tzv. komplot), do njega može doći u vrijeme počinjenja djela (tada govorimo o slučajnom supočiniteljstvu) ili supočinitelj može pristupiti izvršenju djela u času kad je jedan od supočinitelja djelo već djelomično izvršio (tzv. sukcesivno supočiniteljstvo).

Kada govori o dioništvu Frank navodi da dioništvo pretpostavlja izvršenje kaznenog djela od strane druge osobe koja je počinitelj. Ovakva postavka bila je prihvaćena i u Kaznenom zakonu onoga doba, na koji način je napušten tzv. prošireni pojam počinitelja. Kazneni zakon je ovakvo mišljenje usvojio, uz određene izuzetke, razlučio je djelatnost počinitelja od dioništva, navođenja (poticanja) i pomaganja. Izuzetci u zakonu su postojali i oni se sastoje u tome da je ponekad dioništvo kriminalizirano kao samostalno kazneno djelo (pomaganje kod pobačaja), ili je pomaganje kažnjivo kao zasebno kazneno djelo (pomaganje nakon počinjenja kaznenog djela), ili kad glavno djelo nije uopće kažnjivo (navođenja na samoubojstvo i pomaganje u samoubojstvu) i slično.

Dva osnovna oblika dioništva su, kao i danas, poticanje i pomaganje, a za razlikovanje supočinitelja od dionika Frank navodi razlike koje postoje kako na subjektivnoj tako i na objektivnoj strani. Kod supočinitelja postoji više subjektivnih momenata, više umišljaja koji su povezani sporazumom, te jedno zajedničko

počinjenje djela. Kod poticanja postoje dva umišljaja, dva subjektivna momenta koji nastupaju jedan iza drugoga, a povezani su vezom koja je slična uzročnoj, te samostalno počinjenje djela ostvareno od jednog počinitelja, dok kod pomaganja postoji jedan subjektivni moment (Frank ga naziva momentom posebne vrste), a počinjenje se razlikuje od izvršenja kažnjivog djela. Što se tiče kažnjivog dijela umišljaja, po Franku, umišljaj pomagača sadrži samo znanje, a ne i htjenje.

Kako se novija pravna teorija o sudioništvu nastavlja na starija učenja valjalo ih je citirati barem u najkraćim crtama.

Supočiniteljstvo u Kaznenom zakonu, teoriji i sudskoj praksi

Osnovni krivični zakon Republike Hrvatske u čl.20. navodi da suizvršilaštvo postoji kad više osoba, sudjelovanjem u radnji izvršenja ili na drugi način, zajednički počini krivično djelo, kod čega će svaki od njih biti kažnjen kaznom propisanom za to djelo.

Zlatarić definira suizvršioce na taj način da navodi "Suizvršilac je onaj koji zajednički s drugim neposredno učestvuje u radnji izvršenja određenog krivičnog djela ostvarujući i sva ostala objektivna obilježja kao i subjektivnu stranu krivičnog djela." Suizvršilac ja ne samo onaj koji sudjeluje direktno u samoj radnji izvršenja kaznenog djela već i onaj tko, po načelu diobe rada, pridonosi ostvarenju zajedničkoga djela.

U vrijeme važenja OKZRH sudska praksa priklanjala se pretežito postavkama koje vrijede kod teorije "podjele uloga". Na temelju podjele rada (uloga), suizvršioce definira i Bačić po kome je suizvršilac svaki onaj učesnik koji na bazi sporazuma o podjeli uloga i zajedničkom izvršenju djela, ostvaruje svoj dio u procesu izvršenja toga djela, dio koji mu je dodijeljen, pri čemu sam ostvarenje djela hoće kao svoje i kao zajedničko.

Bačić je bio glavni kritičar teorije "podjele rada", on smatra da ova teorija nije uspjela odgovoriti na ono što je osnovno i bitno, nije uspjela odgovoriti na pitanje što je to što određuje sam pojam izvršilaštva, i po kojem se kriteriju ono razlikuje od suučesništva, a posebno od pomaganja. Bačić smatra da princip podjele rada ili uloga nije takove vrijednosti da bi mogao biti odlučujući za pojam izvršilaštva niti kriterij po kome bi se izvršilac mogao razlikovati od suučesnika, jer podjela uloga može postojati i između pomagača i izvršioca.

Koncepcija o supočiniteljstvu na osnovi teorije vlasti nad djelom, koju smatra najprikladnijom, Bačić zastupa već dulje od 20 godina, a ona je konačno prihvaćena i u novom Kaznenom zakonu.

U članku 35.st.3. Kaznenog zakona definirano je što je supočiniteljstvo, pa se tako navodi da supočiniteljstvo postoji kad dvije ili više osoba, na temelju zajedničke odluke počine kazneno djelo tako da svaka od njih sudjeluje u počinjenju ili na drugi način bitno pridonosi počinjenju djela.

Za razliku od staroga zakona (OKZRH) sudjelovanje u počinjenju kaznenog djela na drugi način, izvan same radnje počinjenja, novi zakon traži da se radi o bitnom pridonosenju počinjenju djela, dok je stari zakon tražio samo to da se na drugi način zajednički počini kazneno djelo. Drugim riječima, doprinos supočinitelja koji nisu

sudjelovali neposredno u samoj radnji počinjenja kaznenog djela nije mora biti bitan, kako se navodi i traži po novom Kaznenom zakonu.

Kod razgraničavanja koji je učesnik u počinjenju kaznenog djela supočinitelj, a koji dionik (poticatelj ili pomagatelj) sudovi su i vrijeme važenja staroga zakona utvrđivali i tražili, da je doprinos supočinitelja koji ne sudjeluje neposredno u radnji počinjenja kaznenoga djela bitan, odnosno značajan (premda po zakonu koji je vrijedio u to vrijeme takva utvrđenja nisu morali tražiti), da doprinos ima određenu kvalitetu, koja je takva da ga razlikuje od pomagatelja. Tako se u jednoj odluci³ navodi:

“Kao moguće pitanje postavlja se jedino to da li je III opt. Ž. B. suizvršilac ili se eventualno radi o nekom drugom obliku suučesništva u krivičnom djelu, jer je po ocjeni suda podjela rada i uloga moguća i između izvršilaca i pomagača. Zašto III opt. nije pomagač već suizvršilac. III. opt. Ž. B. je dovezao I. opt. H. N. i II. opt. B. Z. automobilom do krojačke radnje “A”, predao je I. optuženiku pištolj i pokazao mu kako se on repetira, a zatim napustio mjesto događaja. Međutim, kriminalna količina ostvarenih radnji III. optuženika je znatna, on je u jednom momentu imao i “vlast nad djelo”. Kada je III. opt. zaustavio automobil na njegov povik “sad” I. i II. optuženik su istrčali iz automobila i počela je akcija, prije toga predao je pištolj I. optuženiku, taj pištolj je iskorišten kao sredstvo prinude, pa III. optuženik, i ako je u času oduzimanja robe i novca bio na drugome mjestu, jest suizvršilac, jednako kao I. i II. optuženik.“

Kao što je vidljivo iz spomenutog primjera, sud je smatrao da je djelatnost III. optuženika značajna u ostvarenju kaznenog djela, da je on u času kad daje znak da akcija počne (supočinitelji su bili mlade osobe, neodlučni i kolebljivi, vozili su se automobilom oko mjesta počinjenja razbojništva duže vrijeme) predaje pištolj drugom supočinitelj u kojem času, prema mišljenju suda, ima vlast nad djelom. Da je ovaj kazneni postupak vođen u vrijeme važenja novog Kaznenog zakona teško je kazati dali bi opt. Ž. B. bio oglašen krivim kao supočinitelj ili kao pomagatelj u počinjenju ovog kaznenog djela, vjerojatno bi se radilo o pomaganju jer je radnja počinjenja (vožnja do blizine mjesta događaja, predaja pištolja, davanje znaka za početak akcije) prostorno i vremenski udaljeno od samoga mjesta počinjenja djela razbojništva, pa III. opt. u vrijeme oduzimanja novca i robe od prodavačice nije mogao na nijedan način utjecati na tijek radnje izvršenja, tu radnju nije držao u svojim rukama niti je mogao upravljati samim procesom izvršenja.

Takvi je primjeri u sudskoj praksi bilo i ako je teorija “podjela uloga” bila ona kojom su se sudovi najčešće koristili za utvrđivanje koliki je doprinos pojedinih sudionika u ostvarenju jednog kaznenog djela. Teorija podjele uloga bila je relativno jednostavna za primjenu, bilo je dovoljno utvrđenje zajedničkog dogovora za ostvarenje djela (koji je, prema sudskoj praksi, mogao biti i prešutni ako se su se optuženici od ranije poznavali ili su već ranije zajedno sudjelovali u činjenju kaznenih djela), te postupanje svakog počinitelja na temelj podjela rada kako su dogovorili. Jedini problem koji se mogao pojavio bio bi utvrđivanje eventualnog eksces pojedinog supočinitelja.

Teorija vlasti nad djelom, što se tiče primjene u sudskoj praksi biti će daleko zahtjevnija i sudovima će sigurno stvarati veće poteškoće. I primjera koji je naprijed

³ Odluka Okružnog suda Zagreb, K-195/90 od 19. ožujka 1990.

naveden, ipak su sudovi u praksi osjećali potrebu da primjene teoriju vlasti nad djelom, makar i nevjesto, i u ono vrijeme kad za njenu primjenu nije bilo zakonske podloge.

U nastavku će biti analizirana odluka⁴ u kojoj se taj problem pojavio u svojoj ukupnosti, od pravilnog sačinjavanja činjeničnog opisa optužnice, činjeničnih utvrđenja u tijeku postupka, pa sve do presude suda prvoga stupnja i odluke u povodu žalbe državnog odvjetnika.

Optužnicom je I.,II. i III.opt. stavljeno na teret da su 16.lipnja 1995.u Zagrebu oko 2,30 sati došli naoružani pištoljima i noževima u stan P. M., te sa originalnim ključem koji im je prethodno dao II. opt. M. S. a koji se nalazio u stanu, otključali vrata te napali B. H.,H. I.,B. E., i H. R., koji su tamo noćili, I. i III.opt. su ih udarali pištoljem i šakama po glavi i tijelu, pristajući i da ih teško tjelesno povrijede, prijetili da će ih ubiti, vičući "Daj novac" te im silom uzeli iz torbe ATS i DEM u protivvrijednosti od oko 90 000 DEM da bi ih potom svezali, svezavši u cilju prikrivanja i II. opt. M. S. a kojom prilikom su oštećeni zadobili lake i teške tjelesne ozljede....

Sudu prvoga stupnja, je I. i III.opt oslobodio od optužbe, a II. opt. M. S. oglasio krivim, ali ne kao supočinitelja kako je optužba tražila već kao pomagatelja u kaznenom djelu razbojništvu.

Državni odvjetnik je uložio žalbu, između ostalog, i zbog povrede krivičnog zakona u kojoj tvrdi da pomaganje u krivičnoppravnom smislu znači umišljajno pružanje pomoći počinitelju krivičnog djela, time da pomagačke radnje nemaju odlučujući značaj za izvršenje krivičnog djela. Bitni kriterij za razgraničenje radi li se o zajedničkom izvršenju djela, ili pomaganju jest vlast nad radnjom iz bića djela, pri čemu počinitelj može poduzeti i radnje koje nisu dio zakonskog opisa djela, tj. isti ne mora biti nositelj same radnje izvršenja, već je bitno da na takav način sudjeluje u izvršenju djela da krajnji rezultat i ostvarena posljedica leže i u njegovim rukama. Za supočinitelja je dovoljno da na drugi način zajednički učini krivično djelo s drugom osobom, a po načelu diobe rada, za što se može navesti klasičan primjer čuvanja straže za vrijeme počinjenja djela npr. provalne krađe. Nedvojbeno je da opt .M. S. zajedno s ostalom dvojicom suoptuženika hoće djelo kao svoje i kao zajedničko, i u tom se smislu nakon prethodnog dogovora vrši podjela rada, u okviru koje II. opt. dobiva svoju točno razrađenu zadaću: izvještavanje kad novac stiže, nabava ključa stana gdje spavaju oštećenici, briga da u vratima s druge strane ne bude ključ, fingiranje da je i on žrtva kad dolaze preostala dvojica počinitelja.. Državni odvjetnik na kraju zaključuje da je uloga II. opt. uz ulogu ostale dvojice, bila odlučna za ranije zajednički isplanirani tijek događaja, kao i njegova aktivni doprinos u ostvarenju zajedničkog djela, koje hoće i kao svoje i kao zajedničko, pa se i kod njega radi o suizvršilaštvu u kaznenom djelu razbojništva, a ne o pomaganju.

Valja najprije navesti da se državni odvjetnik u žalbi poziva i na to da je II. opt. pazio da se s druge (unutarnje) strane vrata stana, u kojem je bio zajedno s oštećenicima ne nalazi ključ, kako bi ostala dvojica počinitelja mogli nesmetano s vanjske strane otvoriti vrata, no taj dio kriminalne djelatnosti državni odvjetnik, u

⁴ Odluka VSRH KŽ- 113/97.od 21.listopada 1998.

činjeničnom opisu optužnice, II. opt. i nije stavio na teret, premda je u tijeku dokaznog postupka ta činjenica sa izvjesnošću utvrđena.

Odlučujući o žalbi državnog odvjetnika Vrhovni sud u svojoj odluci navodi da način na koji državni odvjetnik pravi razgraničenje između supočinitelja i pomagatelja, na bazi teorije “podjela uloga” bila bi prihvatljiva, da se kazneni zakon u međuvremenu nije promijenio u korist optuženika, radi čega je prvostupanjska presuda i preinačena u pravnoj oznaci djela. Naime, prema novom Kaznenom zakonu poticatelj i pomagatelj su sudionici koji, ne vladajući počinjenjem kaznenog djela, poticanjem ili pomaganjem pridonose njegovom počinjenju (čl.35.st.4.KZ/97.), na koji način je za utvrđivanje tko je supočinitelj kaznenog djela, a tko poticatelj ili pomagatelj odlučujuća teorija vlasti nad djelom. Prema toj teoriji supočiniteljstvo je zajedničko izvršenje djela od strane više osoba sudjelovanjem u radnji izvršenja ili na drugi odlučujući način. Zajedničko izvršenje djela u sebi uključuje zajedničku odluku o djelu i izvršenju djela (što je kod II. opt. S. M. utvrđeno i postoji) i na toj osnovi zajedničko izvršenje djela (čega kod istog optuženika nemam), II. opt .S. M. se ne uključuje u izvršenje djela na bilo koji odlučujući način, on se drži pasivno, ne čini ništa, već pušta da biva svezan zajedno s oštećenim, dok izvršitelji bježe s plijenom. Kako u ponašanju optuženika, da bi bio supočinitelj nedostaje bitan element – zajedničko izvršenje djela – njegovu djelatnost trebalo je kvalificirati kao kazneno djelo pomaganja u razbojništvu.

Ovaj primjer pokazuje na koje poteškoće nailaze sudovi i na koje će tek nailaziti kod utvrđivanja dali pojedina radnja počinitelja predstavlja supočiniteljsku radnju ili se radi o pomaganju.

Pomoću teorija vlasti nad djelom sudovi će trebati utvrđivati postojanje, odnosno nepostojanje zajedničkog izvršenja kaznenog djela od strane više osoba. To zajedničko izvršenje djela u sebi uključuje.

- a) zajedničku odluku o djelu, i o izvršenju djela, što u sebi obuhvaća i plan o izvršenju djela na bazi podjele uloga,
- b) zajedničko počinjenje djela

Svaki supočinitelj daje svoj prilog u ostvarenju djela, a taj prilog mora biti kvalificiran u smislu vlasti nad djelom. Svaki od supočinitelja je nositelj odluke o djelu i svaki zajedno s drugim ostvaruje to djelo.

Zajedničko ostvarenje ili počinjenje djela u sebi sadrži subjektivnu i objektivnu komponentu. Subjektivna komponenta se sastoji u tome da je svaki od supočinitelja nositelj odluke o djelu i nositelj odluke o tome da kazneno djelo zajednički izvrše. Svi počinitelji imaju zajednički plan, oni taj plan žele ostvariti, njihovi doprinosi ostvarenju djela se povezuju, a ta povezanost čini jednu cjelinu (Bačić).

Objektivna komponenta se sastoji u tome da počinitelj ostvaruje sam radnju izvršenja ili na drugi način sudjeluje kod ostvarenja djela. Bačić⁵ to naziva kvalificiranim sudjelovanjem u ostvarenju djela, u sklopu zajedničkog plana, svaki počinitelj dopunjuje djelatnost drugoga počinitelja u jedinstvenom procesu izvršenja

⁵ Bačić, Kazneno pravo. Opći dio,306-316.

djela. Pri tome se može raditi o počiniteljskim radnjama ili o drugim načinima sudjelovanja

Kada su u pitanju počiniteljske radnje situacija je relativno jednostavna, no, sudjelovanje kod ostvarenja kaznenog djela radnjama koje nisu počiniteljske, kad se radi o drugom obliku sudjelovanja biti će najteže utvrditi, biti će vrlo zahtjevno odgovoriti na pitanje koja radnja zaslužuje da se proglasit takvim oblikom sudjelovanja, na drugi način, da bi počinitelj djela bio supočinitelj, a ne pomagatelj.

Kada počinitelj sudjeluje u radnjama koje ne predstavljaju neposredne izvršiteljske radnje onda te radnje moraju biti drukčije od onih koje zakon kvalificira kao pomaganje (po zakonu pomaganjem se smatra osobito davanje savjeta ili uputa kako da se počini kazneno djelo, stavljanje počinitelju na raspolaganje sredstava za počinjenje kaznenog djela, unaprijed obećano prikrivanje kaznenog djela, počinitelja, sredstava kojima je djelo počinjeno, tragova kaznenog djela ili predmeta pribavljenih kaznenim djelom), radnje moraju imati posebnu kvalitetu tako da se i za nositelja te radnje može kazati da ima vlast nad djelom, da upravlja procesom izvršenja. Na koji način će sudska praksa odrediti koje su to radnje koje nisu izvršiteljske, kojima se upravlja procesom izvršenja, dali je potrebno upravljati cijelim procesom počinjenja ili je dovoljno rukovoditi dijelom toga procesa, ovisit će od okolnosti svakog konkretnog slučaja.

Upravljanje procesom izvršenja djela može biti oblik sudjelovanja koji nije neposredno izvršiteljski, koji predstavlja počinjenje djela na drugi način bitnim doprinosom ostvarenju djela, a koji doprinos je značajan u tolikoj mjeri da počinitelja možemo smatrati suizvršiteljem, a ne pomagateljem. Dali je potrebno da upravljanje procesom izvršenja bude takvo da o njemu ovisi samo izvršenje djela, kako procijeniti koja djelatnost ima takve kvalitete da bi njezin izostanak neminovno doveo u pitanje izvršenje djela ili bi ga možda samo otežao, biti će često postavljana pitanja, a odgovori će ponovo ovisiti o specifičnostima svakog konkretnog kriminalnog slučaja, te o tumačenju istog slučaja od strane suda manje ili više restriktivno.

U primjeru koji je naprijed prvi naveden, a presuđen je u vrijeme važenja staroga zakona, III. opt. Ž. B. je u času zaustavljanja vozila, predaje pištolja I. opt. i povika "sad" imao određenu vlast nad djelom, nad početkom upravljanja procesom počinjenja djela, dok kasnije on tu vlast gubi, s automobilom odlazi nekoliko stotina metara dalje gdje čeka supočinitelje koji su sami uz prijetnju pištoljem oduzeli od oštećene robu i novac, što su kasnije zajedeno potrošili, odnosno podijelili. Ako se sličan slučaj pojavi danas biti će potrebno utvrđivati dali bi bez radnji koje je poduzeo opt. Ž. B. ili sličnih radnji u procesu rukovođenja procesom izvršenja djelo bilo ostvareno ili ne, pa će od odgovora na to pitanje, uz ostala potrebna utvrđenja, ovisiti i pravna kvalifikacija djela, odnosno zaključak sud dali je taj okrivljenik počinitelj djela ili samo pomagatelj.

Dioništvo (poticanje i pomaganje)

Poticatelj i pomagatelj su sudionici koji ne vladajući počinjenjem djela, poticanjem ili pomaganjem pridonose njegovom počinjenju.

Po starom zakonu, Osnovnom krivičnom zakonu RH, dionici su definirani kao osobe koje drugog s umišljajem potaknu ili mu pomognu da počini kazneno djelo, dok se u Kaznenom zakonu navodi da su dionici oni koji ne vladajući radnjom počinjenja djela pridonose njegovom ostvarenju. Na subjektivnoj strani kod dionika postoji povezanost, svijest da se sa drugom osobom, koja je počinitelj, sudjeluje u ostvarenju kaznenog djela te osobe i dionik hoće to djelo, dok na objektivnoj strani postoji doprinos dionika ostvarenju toga djela koji može biti ostvaren sve dok djelo nije dovršeno. Treći osnovni uvjet za postojanje dioništva je njegova akcesornost.

Dioništvo ne može postojati ako nema glavnoga djela, ono je ovisno od postojanja djela glavnog počinitelja u čijem djelu dionik samo participira, pridonosi njegovom ostvarenju. Glavni počinitelj mora doći u kažnjivu zonu, mora ostvariti dovršenje djela, kažnjivi pokušaj ili kažnjivu pripremnu radnju da bi dionik bio odgovoran za radnje koje je on poduzeo (tzv. limitirana akcesornost), na koji način se osigurava to da dionik ne bude odgovoran za raniju fazu ostvarenja djela od samog glavnog počinitelja.

Svaki dionik odgovara u granicama svoje namjere, a to utvrđenje je važno radi tzv. ekscesa na strani počinitelja, za one situacije kada se namjera dionika bitno razlikuje od namjere počinitelja. U koliko je počinitelj ostvario manje od onoga na što je bio potaknut ili što mu je pomagano, dionik će odgovarati u granicama ostvarenog djela od strane počinitelja, a u koliko je počinitelj ostvario djelo koje je posve različito od onoga na koje je potaknut ili koje je imao na umu pomagatelj dioništvo neće postojati.

Poticanje je u zakonu regulirano čl. 37. no, zakonska odredba ne sadrži ni načine ni sredstva kako se poticanje može izvršiti, tako da to može biti bilo koja radnja ili djelatnost kojim se kod druge osobe može stvoriti ili učvrstiti odluka da se ostvari kazneno djelo.

Poticanje se odnosi na određenu osobu i na određeno djelo. Namjera poticatelja je da drugu osobu navede na počinjenje određenog kaznenog djela čije izvršenje hoće. Svako poticanje mora imati adresata, no, sporno je dali poticatelj i poticani moraju znati da se radi o navođenju na ostvarenje kaznenog djela. Po jednom stanovištu poticatelj i poticani to moraju znati, dok po drugom shvaćanju počinitelj ne mora znati da je njegova odluka da počini kazneno djelo nastala po utjecajem druge osobe..

Sudska praksa se bavila pitanjima, kako postupiti u onom slučaju kad je poticatelj doveo počinitelja u zabludu, pa počinitelj ostvari kazneno djelo - kako će i dali će poticatelj odgovarati za poticanje? Dvije sudske odluke bavile su se tim pitanjima, njihovi odgovori su bili različiti, pa će biti u sažetku citirane.

Tako se u prvoj odluci navodi: "Učinio je krivično djelo poticanja na krivotvorenje službene isprave iz čl. 227. stavak 1. KZH optuženik kao bivši direktor kada je nagovorio skladištara da izda otpremnice iz kojih proizlazi da su određene osobe kao kupci u skladištu preuzeli robu, iako to nije bilo istina, bez obzira na to što je skladištar pravomoćnom presudom oslobođen optužbe za to djelo jer je utvrđeno da nije znao za neistinitost tih navoda i da se, prema tome, nalazio u stvarnoj zabludi.

Optuženik bi, na temelju članka 23.stavak 2. KZJ odgovarao čak i kad do izdavanja otpremnice ne bi došlo (neuspjelo podstrekavanje)”⁶

Nasuprot tome, u drugoj odluci stoji: “Ako je optuženik podstreknuo odgovornu osobu da izda otkupne blokove za drva na imena različitih osoba, a ova je to učinila u uvjerenju da otkupljena drva zaista potječu od tih osoba, što znači da je bila u stvarnoj zabludi, isključen je umišljaj na njenoj strani, a time i postojanje krivičnog djela iz članka 227.stavak 1.KZH.Ako pak na strani glavnog izvršioca nama krivičnog djela, onda ne može biti ni govora o podstrekavanju jer odredba članka 23.KZJ traži da učinilac mora izvršiti krivično djelo”.⁷

Već je navedeno da je odgovornost dionika, pa tako i poticatelja, limitirana ostvarenjem djela glavnog počinitelja. U dva primjera koji su naprijed navedeni, počinitelji su postupali u neskrivljenoj zabludi, no kako se radi o osobnim obilježjima ona utječu na odgovornost samo onog sudionika kod kojeg te okolnosti postoje. Prema tome, u gornjim primjerima krivnja počinitelja je isključena jer su postupali u zabludi, no te ne utječe na odgovornost i kažnjivost poticatelja, kod kojih tog osobnog obilježja nema, pa prvu citiranu odluku (Kž-529/89.) smatramo ispravnom.

Novi Zakon o kaznenom postupku u odredbama koje govore o privremenom ograničenju ustavnih prava i sloboda radi pribavljanja podataka i dokaza za provedbu kaznenog postupka legalizirao je uporabu prikrivenih istražitelja, simulirani otkup predmeta te simulirano davanje potkupnine, no, te djelatnosti ne smiju biti poduzete na takav način da znače poticanje na izvršenje kaznenog djela.

Pomaganje je namjerno pružanje pomoći počinitelju kaznenog djela koje je on izvršio. Prema teoriji vlasti nad djelom pomagateljske radnje su one koje nemaju odlučujuću ulogu kod izvršenja djela. Pomagatelj je onaj koji počinjenje djela ne drži u svojim rukama ne upravlja procesom izvršenja već pomaže na načine koji su u zakonu primjerice nabrojani.

Radnje koje poduzima pomagatelj su one koje su izvan zakonskog bića djela one nisu radnje koje su opisane kao radnje počinjenja.

Za pomaganje se uvijek traži namjera, pomagatelj i počinitelj djela su međusobno povezani, no nije uvjet za postojanje pomaganja da počinitelj zna za pomagatelja, dovoljno je da pomagatelj zna da svojim radnjama pomaže ostvarenja kaznenog djela neke osobe koja je počinitelj. Pomaganje se u pravilu ostvaruje činjenjem, moguće je da se ostvari i nečinjenjem, a to će biti u onom slučaju ako je postojala dužnost na činjenje kojim bi se spriječilo ostvarenje kaznenog djela. Nije nužno da je pomagač imao mogućnost da svojom radnjom spriječi konkretno kazneno djelo, dovoljno je, da je tom radnjom mogao otežati počinjenje djela.

Radnja ostvarena nakon počinjenja djela nije pomaganje, osim ako nije unaprijed obećano, a u zakonu su neke takve radnje kriminalizirane kao samostalno kazneno djelo, kada govorimo o tzv. kaznenim djelima pogodovanja.

⁶ Iz presude, Kž-529/89.od 20.veljače 1990.

⁷ Iz presude Kž-1142/89. od 4.listopada 1990.

Kazneni zakon ima odredbe koje govore o neuspjelom poticanju (čl.37.st.3.KZ), dok ni stari ni novi zakon odredbe o neuspjelom pomaganju nema iz čega valja zaključiti da neuspjelo pomaganje nije kažnjivo.

Literatura:

Bačić, Franjo, Krivično pravo, Opći dio, Zagreb, 1978.

Bačić, Franjo-Šeparović Zvonimir, Krivično pravo, Posebni dio, Zagreb, 1992.

Frank, Stanko, Teorija kaznenog prava. Opći dio, Zagreb, 1955.

Šilović, Josip, Kazneno pravo, Zagreb 1905.

OKZRH – Osnovni krivični zakon Republike Hrvatske (“Narodne novine”, br.31/93.- pročišćeni tekst, 35/93., 108/95. ispr.16/96. ispr., 28/96. min. reforma).

KZRH – Krivični zakon Republike Hrvatske (“Narodne novine”, br.32/93. – pročišćeni tekst zakona, 38/93.,28/96. – izmjene i dopune, 30/96. ispravak).

KZ – Krivični zakon (“Narodne novine”, br.110/97., 110/97.ispr. zakona).

ZKP – Zakon o kaznenom postupku (“Narodne novine”, br.110/97., 110/97. ispr. zakona).